

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет охорони здоров'я, соціальної роботи і психології
Кафедра Школа соціальної роботи ім. В. І. Полтавця

Магістерська робота
освітній ступінь – магістр

на тему: **«БУЛІНГ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЩОДО УКРАЇНСЬКИХ
ДІТЕЙ-МІГРАНТІВ В НІМЕЧЧИНІ»**

Виконала: студентка 2-го року навчання,
Спеціальності
231 Соціальна робота

Кузнецова Поліна Аннівна
Керівник Гусак Н. Є.,
кандидатка соціологічних наук, доцентка

Рецензент Савчук О.М. кандидатка
психологічних наук, доцентка

Магістерська робота захищена
з оцінкою « _____ »

Секретар ЕК _____
« _____ » _____ 2025 р.

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ	6
1.1 Поняття, види булінгу в закладах освіти	6
1.2 Психологічні наслідки булінгу для дітей-мігрантів в закладах освіти Німеччини	12
1.3 Заходи з протидії булінгу серед дітей-мігрантів в Німеччині.....	15
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	19
2.1 Час і місце проведення.....	19
2.2 Етапи проведення дослідження	19
2.3 Процедура проведення дослідження.....	20
2.4 Методи та інструменти дослідження	21
2.5 Характеристика вибірки	22
2.6 Труднощі та обмеження проведення дослідження	23
2.7 Концептуалізація та операціоналізація основних понять.....	25
РОЗДІЛ 3. БУЛІНГ ЩОДО УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ-МІГРАНТІВ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ.....	28
3.1 Сприйняття булінгу та перші враження від шкільного середовища в Німеччині.....	28
3.2 Досвід проявів булінгу та його основні причини.....	34
3.3 Наслідки булінгу, наявна підтримка в закладах освіти, шляхи запобігання..	38
РОЗДІЛ 4. ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	42
ВИСНОВКИ.....	44
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48
ДОДАТКИ.....	55

ВСТУП

У світі зростає кількість сімей, які через ряд причин (зокрема глобалізація та міграція) змушені покинути свої домівки, шукаючи захисту в більш безпечних місцях чи країнах. Сучасні соціальні процеси, зокрема глобалізація й міграція, створюють нові виклики для освітньої системи в країні захисту. Особливо це стосується інтеграції дітей-мігрантів в освітню систему країни, що приймає. Сім'ї з дітьми, які вимушено покинули свої місця проживання й перебувають в інших країнах, змушені подаватися на захист за міжнародними стандартами. Однією з таких країн є Німеччина.

За даними міжнародної організації Управління Верховного комісара ООН у справах біженців за кордоном (2024), у світі станом на жовтень 2024 р. налічувалося 103 мільйони вимушено переміщених осіб, з них 5,4 млн українців. Згідно зі статистикою міграційної служби Німеччини (станом на початок 2024 рік) було зареєстровано 1 132 758 українців, що отримали тимчасовий захист внаслідок повномасштабної війни з російською федерацією. Близько 28% становлять діти та молодь віком до 18 років. Серед дорослих майже 63 відсотки становлять жінки та близько 37 відсотків — чоловіки.

Близько 361 000 дітей та молоді віком до 18 років. Серед неповнолітніх майже 132 тисячі – молодшого шкільного віку (6–11 років), близько 97 тисяч – від 14 до 17 років (станом на 1 лютого 2025 року). За останні п'ять років спостерігається значне зростання кількості дітей-біженців у школах Німеччини, особливо після 2022 року. Станом на початок 2024 року в країні було зареєстровано понад 350 тисяч дітей з України, які вимушено покинули домівки і понад 218 тисяч з них вже навчаються в німецьких школах. (ZOIS, 2025)

З початком повномасштабного вторгнення до Німеччини прибуло чимало українських дітей та молоді. Десятки тисяч з них були прийняті до загальноосвітніх та професійних шкіл. Наприклад за даними німецької Інтеграції медіа служб у Федеральному міністерстві внутрішніх справ станом на 2025 рік у землі Нижній Саксонії проживає понад 113 тисяч таких сімей, що вказує на необхідність їх соціальної підтримки для покращення їх інтеграції. Українці, які отримали статус тимчасового захисту (згідно з §24 абз. 1 “Закону про перебування іноземних громадян” іноземцям, які прибули до Німеччини у зв’язку з війною в Україні) мають право на доступ до житла та ринку праці, соціальної допомоги, медичних послуг та освіти.

Згідно з останніми актуальними даними Постійної конференції міністрів освіти та культури, станом на початок серпня 2024 року кількість українських дітей та молодів по всій Німеччині становить приблизно 213 046. Наприклад, в землі Нижня Саксонія зареєстровано понад 20.000 українських учнів в школах станом на 2024, повідомляє статистика. Враховуючи велику кількість українських дітей у німецьких школах, питання їх соціальної адаптації є особливо актуальним.

В умовах інтеграції сімей з дітьми виникає потреба у створенні сприятливого середовища для навчання, розвитку та соціалізації дітей, які постають перед труднощами адаптації, культурними й мовними бар'єрами та дискримінацією. Одним із заважаючих факторів для успішної інтеграції дітей-мігрантів в освітню систему Німеччини є булінг. Ймовірно, діти-мігранти в новому шкільному середовищі можуть стикатися з булінгом, цим можна сказати, що проблема булінгу серед дітей-мігрантів у Німеччині є актуальною.

Об’єктом дослідження є явище булінгу в закладах освіти Німеччини.

Предмет дослідження: форми та причини булінгу щодо дітей мігрантів з України в закладах освіти Німеччини та шляхи його запобігання.

Метою цього дослідження є з'ясувати форми та причини булінгу щодо дітей мігрантів з України в закладах освіти Німеччини та окреслити можливі шляхи його запобігання.

Для досягнення зазначеної мети сформульовані такі завдання:

- З'ясувати фактори, що сприяють виникненню булінгу серед дітей-мігрантів у школах Німеччини (культурні, соціальні, економічні, мовні бар'єри);
- Проаналізувати існуючі програми щодо протидії булінгу та інтеграції дітей-мігрантів;
- Визначити особливості сприйняття шкільного середовища дітьми-мігрантами в Німеччині та його вплив на виникнення булінгу.
- Проаналізувати досвід проявів булінгу серед дітей-мігрантів і встановити основні причини його виникнення (культурні, соціальні, економічні чинники, мовні бар'єри тощо).
- Вивчити наслідки булінгу для дітей-мігрантів, виявити наявні механізми підтримки в закладах освіти.

Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу та 4-х розділів. Перший розділ магістерської роботи присвячений опису явища “булінгу” та його видів, визначенню причин соціально-психологічних проблем адаптації дітей-мігрантів. Другий розділ роботи передбачає опис методології дослідження. У третьому розділі представлені результати дослідження. У 4 розділі магістерської роботи представлені обговорення результатів дослідження. Загальний обсяг роботи становить 57 сторінок, із них 50 сторінок — основний зміст (без додатків та списку джерел). Для написання роботи використано 50 джерел, серед яких — українські, англомовні та німецькомовні наукові та офіційні публікації.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

1.1 Поняття, види булінгу в закладах освіти

Булінг - є глобальним викликом, який охоплює всіх учасників суспільства: від школярів та їхніх родин до педагогів, активістів, державних службовців та працівників освітньої галузі.

Термін “булінг” походить від англійського слова bullying, яке в свою чергу пов'язане з іменником bully (хуліган, забіяка) (Тілкіна, 2019). У контексті освітнього середовища, булінг набуває особливого значення, оскільки може призводити до глибоких емоційних травм, порушення процесу соціалізації та зниження навчальної мотивації в дітей.

В українському законодавстві, відповідно до закону Україну “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) (2019), булінг визначається як поведінка учасників освітнього процесу, що виявляється у різних формах насильства (психологічному, фізичному, економічному чи сексуальному), в тому числі з використанням цифрових засобів комунікації. Цькуванню може піддаватися неповнолітня особа або ж неповнолітня особа може бути його ініціатором щодо інших учасників освітнього середовища. Наслідком такої поведінки є потенційна або реальна шкода психологічному чи фізичному здоров'ю постраждалого.

В німецькому освітньому середовищі (Mobbing або Bullying) булінг визначають наступним чином: цькування – це особлива форма насильства та надзвичайно шкідлива, антисоціальна поведінка з довготривалими та далекосяжними негативними наслідками для всіх учасників процесу (Olweus, 1993; Einarsen et al., 2011). У науковій і практичній літературі, яка описує

феномени насильницьких взаємодій у колективах, вживаються обидва терміни — *bullying* і *mobbing*. Мобінг у школах не є новим явищем, але все більше знаходить сильний суспільний вплив. Булінг - це коли людина або група людей неодноразово і навмисно завдають болю або жорстоко поведуться з іншими людьми. Моббінг – форма психологічного насильства у формі масового цькування людини в групі. У шкільному середовищі це різновид емоційного насильства, коли весь клас або більшість учнів ігнорують іншу дитину та починають переслідувати її чи її з певними намірами, наприклад, щоб змусити її залишити школу. Булінг є систематичним, повторюваним переслідуванням з боку учня або групи учнів стосовно іншої дитини, яка є слабкою, менш сильною та не може захистити себе. Зазвичай це здійснюється у формі психологічного терору, який має налякати жертву, деморалізувати, принизити та змусити цю особу слухатися кривдників (Maureen Duffy, Len Sperry, 2012).

Поняття мобінг (“*mobbing*”) було запропоновано шведським психологом Г. Лейманном для позначення тривалої, системної кампанії ворожих дій групи проти окремої особи з метою її ізоляції або витіснення. Це поняття хоч і стосується переважно робочих колективів, але в освітньому контексті термін *Mobbing* позначають саме групове багаторазове переслідування з установкою на виключення постраждалої з соціального середовища. Характерними ознаками мобінгу є: колективний характер тиску (“товпа” проти одного); тривалість щонайменше кількох місяців; переважання психологічних форм насильства (ізоляція, підриг репутації) (Г. Лейманн, 2003).

Якщо ж вдаватися до наукової літератури булінг дослідило чимало науковців: Dan Olweus (1999), Peter Smith (2006), Brene Brown (2012), Peter Adler (1998). Дослідження Дена Олвеуса (1999) заклало основу для розуміння булінгу як системного явища, визначивши булінг як повторювану негативну поведінку, спрямовану на заподіяння шкоди та дисбаланс сил між учасниками. Пітер Сміт (2006) розширив науковий погляд на булінг, вивчивши міжкультурні

характеристики булінгу, і виявив, що культурні відмінності, мовні бар'єри та соціальна ізоляція піддають дітей мігрантів більшому ризику булінгу. Брен Браун (2012) зосереджується на психологічних аспектах уразливості серед постраждалих від булінгу, показуючи, як соціальне відторгнення понижує самооцінку дітей-мігрантів. Пітер Адлер (1998) досліджував булінг з соціологічної точки зору і продемонстрував, що діти-мігранти часто перебувають у нижній сходинці соціальної ієрархії через упередження та культурні стереотипи, що робить їх можливими об'єктами для знущань.

У науковій літературі булінг описується як форма агресивної поведінки, яка зазвичай характеризується повторенням і дисбалансом сил між учасниками взаємодії, що передбачає навмисні дії, спрямовані на заподіяння шкоди іншій особі, яка не здатна ефективно себе захистити. Дослідники зазначають, що булінг пов'язаний із формуванням заниженої самооцінки, депресивних станів, тривожності, а в деяких випадках навіть призводить до самогубства. Така глибина впливу вимагає системного втручання та розробки превентивних програм у школах (P. Smith, P. Brain, 2000).

Булінг визначається як навмисні, цілеспрямовані та повторювані напади на окремих осіб або групи. Метою кривдників є соціальне виключення або ізоляція своїх жертв. Ключова особливість булінгу полягає в тому, що напади відбуваються регулярно і протягом тривалого проміжку часу. До булінгу можна віднести безліч проявів поведінки: образи, жорстоке поводження, погрози або повторювані глузування. Неприємні коментарі щодо однокласників або виключення групи учнів вважаються актами знущання, але побиття та інші форми фізичного насильства також включені. (Publikation "Mobbing an Schulen: Erkennen, Handeln, Vorbeugen" Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung, 2024).

Спираючись на дані дослідження Unesco (2019), діти-мігранти частіше стають жертвами булінгу, ніж їхні однолітки, які народилися в країні. Зазвичай, учні-мігранти частіше зазнають булінгу, ніж їхні місцеві однолітки. Загальна поширеність булінгу, зафіксована в Європі, становить 25%. Європа має другий найнижчий рівень булінгу серед усіх регіонів. Щодо гендерного порівняння, рівень булінгу серед хлопців та дівчат немає значної різниці: серед хлопців він становить 30,1%, а серед дівчат — 28,28%. Щодо кібербулінгу, дівчата (11,7%) частіше стають жертвами цькування через повідомлення, ніж хлопці (9,3%). Водночас хлопці (8,1%) дещо частіше зазнають кібербулінгу через зображення, ніж дівчата (7,5%) (Health Behaviour in School-aged Children, Unesco 2019).

Аналізуючи наукову літературу з питань мобінгу серед дітей-мігрантів, можна виокремити специфічні характеристики цього явища, які мають особливе значення для розуміння проблематики в закладах освіти Німеччини. Під час проведення дослідження було встановлено, що мобінг стосовно учнів з міграційним походженням має додаткові виміри порівняно з традиційними формами булінгу. Булінг визначають як пряму агресію, наприклад, у формі повторних фізичних ушкоджень, словесних образ або погроз. Реляційне залякування включає прямі та непрямі агресивні дії, такі як соціальне відчуження, поширення неправдивих чуток, щоб завдати шкоди репутації однолітка або погрози розірвати дружбу, якщо одноліток не виконує прохання (Stick та ін., 2006).

Olweus (2021) виділяє такі види булінгу в школах: фізичний, вербальний, соціальний, реляційний, кібербулінг.

Фізичний (фізичне знуцання проявляється у вигляді фізичних погроз або агресивних дій через агресивне фізичне домінування, яке проявляється у таких поведінках, як удари, побої, перешкоджання рухам, штовхання та небажаний тактильний контакт, який часто здійснюється у неприйнятний спосіб). Фізичний

булінг визначається як неодноразове заподіяння шкоди іншим особам та їхньому майну із застосуванням фізичної сили та включає погрози фізичної шкоди, такі як стусани, удари, смикання за волосся, крадіжки та напад зі зброєю. Вважається, що цей вид булінгу легше виявити, оскільки фізичні напади є відкритими та помітними;

Вербальний (словесний) – залякування, погрози, гноблення, газлайтинг, висміювання, словесні напади, образливі коментарі в бік особи зі сторони кривдника;

Соціальний характеризується соціальним залякуванням або переслідуванням із застосуванням тактики соціальної ізоляції, включаючи навмисне виключення з групи, розважальних заходів, фізичної активності чи громадських заходів.

Реляційний відрізняється від попередніх форм булінгу тим, що його основною метою є руйнування взаємостосунків. До непрямих найпоширеніших ознак можна віднести поширення чуток та ігнорування.

Кібербулінг - цькування, яке відбувається за допомогою електронних пристроїв (наприклад, комп'ютерів, мобільних телефони тощо) з метою завдати шкоди комусь іншому. (Dan Olweus, 2021)

Спираючись на дані дослідження центру управління травмою і конфліктами (Geflüchtete Kinder und Jugendliche aus der Ukraine ZTK, 2023) дослідники виділяють особливості булінгу в закладах освіти Німеччини наступним чином: етнічні, соціальні та економічні особливості, травматичні події, кібербулінг, пасивна агресія (чутки).

Етнічні особливості (через війну в Україні школярі можуть ставати жертвами дискримінації за етнічною чи національною ознакою. Конфлікти можуть загострюватися через різні погляди на війну серед учнів російського та

українського походження. Це може проявитися у глузуванні з акценту, іншої інтонації, мовних помилок тощо);

Соціальні особливості (українські діти можуть відчувати себе ізольованими через мовний бар'єр та інші культурні відмінності. Дітей можуть виключати з групових активностей, ігнорувати або висміювати за мовний бар'єр, ігнорувати на уроках, давати легші завдання, не звертати увагу тощо. Це може бути свідоме використання складних лінгвістичних конструкцій для підкреслення мовного бар'єра та ігнорування культурних норм спілкування);

Травматичні події (діти, що пережили травму війни, можуть замикатися в собі, що інші учні шкіл можуть використовувати як привід для знущань та цькування);

Кібербулінг (українські діти можуть стикатися з онлайн-агресією, наприклад, у вигляді поширення фейкової інформації або образливих коментарів);

Економічні особливості (відвідування екскурсій, додаткових заходів або участь у шкільних подіях може бути ускладнене фінансово, що також стає причиною мобінгу);

Пасивна агресія, чутки (деякі форми залякування, такі як пасивне виключення чи поширення чуток, можуть бути не поміченими дорослими, особливо коли вони відбуваються поза класом або в Інтернеті. Українські діти, які ще недостатньо добре володіють німецькою, можуть не повідомляти про булінг, бо не знають до якого спеціаліста звернутися)

Підсумовуючи можна сказати, що булінг є соціальною проблемою, яка особливо проявляється в контексті інтеграції українських дітей у німецьке освітнє середовище. Булінг (мобінг) визначається як навмисна, цілеспрямована та повторювана агресія, спрямована на виключення жертви із суспільства.

Проблема булінгу стає ще гострішою в контексті української діаспори в Німеччині. Особливістю можна виділити, що українські діти через недостатнє знання німецької мови часто не можуть адекватно повідомити про випадки булінгу та звернутися за допомогою до відповідних спеціалістів. Розуміння специфіки булінгу над дітьми українських іммігрантів є необхідним для розробки ефективних стратегій запобігання та протидії булінгу в німецьких навчальних закладах, що сприятиме успішній інтеграції та адаптації українських дітей.

1.2 Психологічні наслідки булінгу для дітей-мігрантів в закладах освіти Німеччини

У Німеччині особливо актуальною є проблема булінгу серед учнів міграційного походження. Булінг у школах є серйозною проблемою, яка має значний вплив на психологічний стан дітей, особливо дітей-мігрантів, які стикаються з додатковими проблемами адаптації. Аналіз дослідження, проведеного в німецьких початкових школах, показує, що знущання можуть мати багато негативних наслідків для дітей-іммігрантів (Nandoli Von Marées, Franz Petermann, 2010).

Одним із головних психологічних наслідків є підвищення рівня стресу та тривоги. Діти-мігранти часто почуваються соціально ізольованими та стикаються з дискримінацією та відчуженням, що призводить до постійної тривоги, страху йти до школи та труднощів у формуванні дружби. Негативні емоційні переживання збільшують у них ймовірність розвитку психічних захворювань. Іншим наслідком є підвищений ризик депресії. Через недостатню соціальну підтримку та можливу дискримінацію діти мігрантів частіше впадають у депресію. Почуття безнадійності, непотрібності та самотності серйозно

погіршують їхню психологічну адаптацію та емоційне благополуччя. Кожен вид булінгу може мати руйнівні наслідки, особливо для психічного здоров'я постраждалих. Постраждалі часто відчують тривогу, депресію та інші емоційні труднощі, а деякі навіть стикаються з думками про самоушкодження.

Булінг також має величезний вплив на самооцінку та соціалізацію. У дітей, які часто зазнають знущань, формується негативний образ себе, що призводить до зниження впевненості в собі та небажання брати участь у громадських заходах. Це своєю чергою ускладнює їх інтеграцію в групу і створює передумови для подальших проблем у дорослому житті. Знущання також може призвести до підвищення рівня агресії або ж відсторонення. Деякі діти, які неодноразово зазнають знущань, починають проявляти агресивну поведінку, що може призвести до того, що вони стануть хуліганами або жертвами булінгу (діти, які одночасно зазнають булінгу та беруть участь у булінгу). Інші, навпаки, стають соціально пасивними та замикаються у власному світі, що призводить до розвитку депресивних станів та емоційного виснаження.

У шкільному середовищі такі діти часто відрізняються від однолітків, і упередженість або стереотипи щодо вихідців з інших країн здатні спровокувати агресію. Дослідження показують, що через ксенофобні настрої деякі учні вважають прийнятним знущатися з іммігрантів більше, ніж з місцевих дітей. По-друге, діти-біженці переживають стрес адаптації: переїзд до нової країни, незнання мови та наслідки травматичних подій (як-от війна) негативно позначаються на їхній впевненості. Зокрема, українські школярі, які прибули до Німеччини через війну, часто не можуть швидко інтегруватися в колектив саме через мовний бар'єр і психологічну травму, що заважає їм “здобути авторитет” у новому оточенні. (Tonja Brinks, Martin Oppermann, 2018).

Мобінг також може вплинути на академічну мотивацію та успішність. Стрес, тривога та страх перед школою можуть призвести до частих пропусків, зниження концентрації та поганої успішності. Діти можуть стикатися з мовними бар'єрами, що ще більше ускладнює їхній навчальний процес. Крім того, жертви

булінгу часто відчують психосоматичні захворювання, такі як головний біль, біль у животі, порушення сну та інші фізичні прояви емоційного стресу. Академічні наслідки включають посилення мовного бар'єра через страх говорити в класі, уникнення групових завдань, що перешкоджає мовній практиці, та вибір менш престижних освітніх траєкторій через страх цькування у більш конкурентному середовищі.

Процес культурної адаптації може бути ускладнений через мовні бар'єри та дискримінацію. Діти, які не відчують себе частиною шкільного колективу, частіше стикаються з емоційними труднощами та зниженням академічної мотивації. Дослідження в Німеччині підкреслюють, що відчуття ізоляції та відсутність підтримки з боку однолітків можуть призвести до зниження самооцінки та розвитку депресивних симптомів. (IMMERSE, National recommendations – Germany, 2023).

Сімейне оточення відіграє окрему роль у посиленні наслідків булінгу. Дослідження показали, що низька освіта батьків, фінансові труднощі та відсутність соціальної підтримки підвищують ризик цькування дітей мігрантів. Батьки, які зазнали дискримінації чи соціальної ізоляції, можуть не завжди помічати знущання над своїми дітьми або бути нездатними належним чином відреагувати, що ще більше посилює проблему (Marees, N., & Petermann, F. , 2008).

Аналіз дослідження “Traditional bullying and cyberbullying at schools in Germany (2022), де дослідники констатували, що кожна сьома дитина (близько 15%) зазнає психологічного насильства в школі, а у цифровому просторі (кібербулінгу) — близько 7%. Ці форми булінгу можуть нести за собою серйозні негативні наслідки для психічного здоров'я підлітків, школярів включаючи підвищений ризик депресії, тривожності та психосоматики. Хоча наукові роботи не обмежуються виключно мігрантами, особлива увага приділяється потребам цих уразливих груп для розробки й впровадження комплексного захисту від булінгу в освітніх закладах Німеччини.

Підсумовуючи, можна зазначити, що булінг може мати серйозні психологічні наслідки для дітей-мігрантів у німецьких школах, оскільки вони стикаються не лише з типовим ризиком стати жертвами знущань, але й з додатковими труднощами адаптації до нового освітнього середовища. Досвід булінгу в дитинстві часто має довгострокові наслідки для психологічного благополуччя та соціальної інтеграції, що підкреслює важливість ранньої профілактики та втручання в освітніх закладах Німеччини. Психологічні наслідки булінгу для дітей-мігрантів у Німеччині є багатограними та залежать від низки факторів, включаючи рівень шкільної приналежності, сімейну підтримку та успішність культурної адаптації. Розуміння цих аспектів є ключовим для розробки ефективних програм підтримки та інтеграції дітей-мігрантів у шкільне середовище.

1.3 Заходи з протидії булінгу серед дітей-мігрантів в Німеччині

Булінг тягне за собою серйозні наслідки, що впливають на психічне, соціальне та фізичне здоров'я дітей. Відповідно є необхідність впровадити заходи з протидії булінгу серед дітей-мігрантів в Німеччині. Важливим елементом боротьби з булінгом та іншими формами насильства в середовищі дітей-мігрантів є розробка й реалізація профілактичних заходів. Булінг у закладах освіти Німеччини — складне багатоаспектне явище, яке особливо гостро проявляється щодо дітей-мігрантів та біженців. Державні інституції та школи вживають заходів для протидії цьому явищу, проте статистика свідчить, що проблема залишається актуальною. Зростання кількості українських дітей-біженців у школах Німеччини зробило проблему булінгу ще більш помітною, висвітливши необхідність подальших досліджень і вдосконалення програм інтеграції та захисту дітей.

Профілактика в контексті соціальної роботи — це система заходів, спрямованих на попередження виникнення негативних соціальних явищ або мінімізацію їхніх наслідків. Її метою є створення безпечного середовища, формування у дітей позитивних моделей поведінки та підвищення рівня обізнаності про власні права (Münchmeier, 2012).

Однією з програм, яка реалізується в школах Німеччини, наприклад у землі Північному Рейні-Вестфалії та Баден-Вюртемберзі, є програма протидії булінгу, яка спрямована на запобігання цілеспрямованому булінгу з боку фізично сильніших учнів над слабшими. Програма передбачає роботу державних і федеральних поліцейських організацій із запобігання злочинності з місцевими школами.

Школи, які беруть участь у мережі “Школи без расизму” (Schule ohne Rassismus – Schule mit Courage, 2018), зобов’язуються боротися з усіма видами дискримінації, залякування та насильства. Школи співпрацюють з різними ініціативами, організаціями громадського сектору та неурядовими організаціями, які запрошуюються для проведення своїх заходів у школах.

Програма HEROES – ініціатива, яка готує хлопців з мігрантських спільнот стати наставниками для однолітків. Учасники програми проходять тренінги з питань гендерної рівності, запобігання насильству та поважного ставлення до різноманітності. Після навчання вони проводять семінари для інших учнів, що допомагає зменшити рівень булінгу та сприяє інтеграції дітей-мігрантів.

Програма “Mobbingfreie Schule - Gemeinsam Klasse sein” (“Школа без булінгу - бути класом разом”) – спільний проєкт Технічного університету Берліна та АОК (найбільша німецька страхова медична компанія). Програма включає тренінги для вчителів, класні заняття для учнів та роботу з батьками. Важливим компонентом є система “Peer-Support”, де учні старших класів підтримують молодших.

Діти-мігранти, особливо без супроводу дорослих, входять до групи високого ризику. Тому серед профілактичних заходів у школах важливими стали

інформаційні кампанії про безпечну поведінку, права дітей та можливості звернення за допомогою у разі небезпеки (ЕСРАТ Germany, 2024). Поряд із цим, створення “безпечних просторів” у школах (Safe Spaces) стало стандартною практикою для багатьох німецьких закладів, що приймають дітей з України. У цих просторах діти можуть звернутися за допомогою, отримати консультацію психолога, соціального працівника чи наставника серед однолітків. У Німеччині система протидії булінгу в закладах освіти базується на багаторівневій підтримці дітей, батьків і шкільної спільноти. Важливим принципом є раннє виявлення випадків булінгу та своєчасне реагування через внутрішньошкільні механізми і зовнішні ресурси допомоги.

Першим кроком у разі виявлення булінгу рекомендується звернення до класного керівника. Вчитель виступає ключовою фігурою в комунікації між учнями, батьками та адміністрацією, володіє знанням контексту класу і може оперативно втрутитися для врегулювання ситуації. Батькам радять надати конкретні приклади проявів булінгу та наполягати на розробці плану дій. Якщо втручання класного керівника не дає результату, важливо залучити шкільного соціального працівника. У більшості шкіл Німеччини працюють спеціалісти соціальної роботи або психологи, які надають підтримку дітям у кризових ситуаціях, здійснюють індивідуальні консультації та впроваджують програми профілактики насильства.

У разі, якщо шкільна команда не забезпечує належного реагування, рекомендується письмове звернення до шкільної адміністрації (Schulleitung). Офіційна скарга є формальним кроком, що передбачає обов'язкову відповідь керівництва закладу та можливе залучення вищих інстанцій освіти.

Окрім внутрішньошкільних механізмів, у Німеччині діють спеціалізовані гарячі лінії підтримки. Зокрема, “Nummer gegen Kummer” пропонує безкоштовну й анонімну допомогу дітям (телефон 116 111) та батькам (телефон 0800 111 0550), надаючи емоційну підтримку і консультації з подальших дій.

Важливу роль у протидії булінгу також відіграють антибулінгові організації. Платформа [juuport](#) пропонує онлайн-поради від молоді для молоді, що особливо актуально у випадках цифрового булінгу. Проєкт [Klicksafe](#) спеціалізується на профілактиці кібербулінгу та підвищенні медіаграмотності серед дітей і підлітків. У складних або загрозливих випадках також можливе звернення до місцевих відділів у справах молоді ([Jugendamt](#)), які мають повноваження втручатися у серйозні ситуації насильства і захищати права дитини.

Підсумовуючи, протидія булінгу в Німеччині організована на засадах міжсекторальної взаємодії, поєднуючи шкільну підтримку, соціальні служби та громадські ініціативи, що створює багаторівневу систему захисту дітей у сфері освіти.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Час і місце проведення

Збір емпіричних даних відбувався у різних типах закладів освіти (початкові школи, гімназії) на території федеральних земель Німеччини, а саме у столиці Нижньої Саксонії, м. Ганновер. Дослідження проводилось у місті Ганновер (Німеччина) протягом березня - квітня 2025 року. У рамках дослідження були проведені 15 напівструктурованих інтерв'ю з респондентами, які перебувають на території Німеччині та відвідують навчальні заклади, а саме школи Німеччини. Інтерв'ю були проведені й організовані в школі, де працює/працювала дослідниця.

2.2 Етапи проведення дослідження

Дослідження було реалізовано у декілька послідовних етапів: підготовчий, основний та заключний. На підготовчому етапі (лютий 2025) було визначено тему дослідження, здійснено огляд літератури щодо понять та основних видів булінгу в школах, проаналізовано різницю між мобінгом та булінгом, виявлені основні психологічні наслідки для дітей, що зазнали булінгу; наявний опис існуючих програм для запобігання булінгу в Німеччині. Був проведений аналіз наукової літератури з питань булінгу, міграції та інтеграції дітей у освітнє середовище. Також на підготовчому етапі був здійснений вибір методу дослідження, а саме – напівструктуровані інтерв'ю, та розроблений відповідний інструментарій дослідження. Згодом були розроблені критерії відбору респондентів, визначена досліджувана група - підлітки віком від 13 до 17 років, що походять з інших країн та навчаються в німецьких школах. Потім було узгоджено дату і час проведення напівструктурованого інтерв'ю, підготовлено графік зустрічей.

Під час основного етапу (квітень 2025 року) були опитані 14 респондентів. Планувалось провести 15 напівструктурованих інтерв'ю, проте через чутливість теми останній респондент під час інтерв'ювання відмовився брати участь. Отримані аудіозаписи транскрибовані. Після цього почався аналіз зібраних даних.

На прикінцевому етапі (квітень-травень 2025 року) всі отримані дані були узагальнені та проаналізовані, після чого були сформульовані висновки щодо реального стану булінгу в закладах освіти серед дітей-мігрантів в Німеччині.

2.3 Процедура проведення дослідження

У результаті огляду літератури були виявлені основні причини появи булінгу в школах на основі яких розроблено інструменти дослідження. Респондентів було обрано за наступними критеріями: походити з іншої країни; перебувати на території Німеччині та навчатися в німецьких навчальних закладах.

Респонденти були попередньо проінформовані про мету дослідження, умови участі та подальше використання отриманих даних. Процедура збору даних включала такі кроки: була попередня домовленість з адміністрацією школи, де був отриманий дозвіл на проведення дослідження. Оскільки, інтерв'ю проводилися серед неповнолітніх підлітків, батьки дітей були заздалегідь проінформовані про цілі та методи дослідження, й надали згоду на участь дітей у дослідженні. Респонденти також були проінформовані про процес збереження конфіденційності, а саме: видалення аудіозапису інтерв'ю з усіх інформаційних носіїв після транскрибування, кодування транскриптів, використання кодування під час аналізу та висвітлення загальних результатів дослідження.

Під час проведення інтерв'ю особлива увага приділялася етичним аспектам роботи з дітьми, зокрема створенню емоційно безпечної та комфортної

атмосфери, уникненню можливої травматизації та забезпеченню конфіденційності. Інтерв'ю були проведені в м. Ганновер (Німеччина) на базі навчального закладу, де працює дослідниця. Були проведені індивідуальні та групові напівструктуровані інтерв'ю з дітьми-мігрантами тривалістю до 30 хвилин. Інтерв'ю проводились у безпечному та комфортному для дитини середовищі, зазвичай у спеціально відведеному приміщенні у школі.

2.4 Методи та інструменти дослідження

Для проведення дослідження був обраний якісний дизайн дослідження. Якісні методи у соціологічних дослідженнях застосовуються для розкриття глибинних аспектів людської поведінки, особистих очікувань, уявлень, розуміння переконань, досвіду, ставлення, поведінки та взаємодії людей. Такі методи також ефективні для вивчення соціальних взаємодій, міжособистісних стосунків у природному середовищі. (Вербець В., 2009).

Основним методом збору даних було обрано напівструктуроване інтерв'ю, що дозволило забезпечити гнучкість у спілкуванні з респондентами та глибше розкрити досліджувану проблематику. Для проведення інтерв'ю був розроблений спеціальний гайд дослідження, який складався з чотирьох основних блоків: соціально-демографічний блок, про булінг, про тривалість проживання в Німеччині, перші враження від німецької школи, про попередній досвід булінгу в країні походження; про причини, про наслідки булінгу, допомогу в школі, дослідження впливу булінгу на навчальний процес, про запобігання булінгу, покращення інтеграції дітей-мігрантів. Під час проведення інтерв'ю задавалися відкриті й закриті запитання.

2.5 Характеристика вибірки

Вибірка дослідження формувалася за методом снігової кулі та включала 14 дітей-мігрантів віком від 13 до 17 років, які навчаються у закладах освіти Німеччини (школах). Для відбору респондентів було застосовано такі критерії:

- перебування на території Німеччини;
- навчання в німецькому закладі освіти (середня школа, гімназія);
- походження з іншої країни (народження за межами Німеччини)

Респонденти були обрані згідно з названими вище критеріями та за принципом доступності. Більшість респондентів переважно походять з України (13 - так, 1 - з Азербайджану). Переважна більшість опитаних - це дівчата віком від 13 до 17 років. В середньому термін проживання та навчання в Німеччині становить два роки.

Таблиця 2.5 Характеристика респондентів - учні

№	Стать	Вік	Клас	Країна походження	Вид школи
1	жіноча	17	10	Україна	Гімназія
2	жіноча	15	9	Україна	Гімназія
3	жіноча	15	10	Україна	Ліцей
4	жіноча	15	10	Україна	Ліцей
5	жіноча	17	11	Україна/росія	Гімназія
6	жіноча	16	10	Україна	Проф. училище
7	жіноча	17	12	Україна	Гімназія
8	жіноча	14	8	Україна	Ліцей
9	жіноча	16	9	Україна	Гімназія

10	жіноча	17	10	Україна	Гімназія
11	чоловіча	14	7	Азербайджан/Україна	Ліцей
12	жіноча	15	9	Україна	Ліцей
13	жіноча	13	7	Україна	Гімназія
14	чоловіча	16	10	Україна	Гімназія

2.6 Труднощі та обмеження проведення дослідження

Встановлення довірливих стосунків між дітьми може бути викликом та проведення дослідження серед дітей може мати певні труднощі та обмеження, які могли вплинути на отримані результати. Дослідження відповідає етичним вимогам до науково-дослідницької діяльності. У ході дослідження дотримано принцип конфіденційності, щоб унеможливити розголошення отриманої інформації. В рамках цього дослідження не виникло етичних дилем. Дослідниці надали можливість опитувати дітей тет-а-тет без присутності дорослих, за попередньою згодою від батьків.

Основним обмеженням може бути чутливість самої теми дослідження. Необхідність особливо чутливого підходу до обговорення травматичного досвіду з дітьми різного віку та культурного походження. Під час інтерв'ю один з 15 опитаних респондентів відмовився на першому блоці запитань проводити інтерв'ю далі через чутливість теми. Тема булінгу є емоційно складною та сенситивною для обговорення, особливо для дітей, які безпосередньо зазнали такого досвіду, що могло призвести до неповного розкриття проблеми.

Іншим обмеженням може бути те, що дослідження охоплювало обмежену кількість учасників та не включає представників усіх типів закладів освіти та всіх регіонів Німеччини. Також може виникати складнощі з доступом до респондентів (є ризик відмови батьків або самої дитини).

По-перше, діти-мігранти через вікові особливості та мовний бар'єр вони часто не здатні повністю описати ситуації булінгу або ідентифікувати всі його форми.

По-друге, діти із міграційним досвідом перебувають у вразливому становищі та демонструють підвищену обережність у спілкуванні. Вони можуть неохоче ділитися досвідом булінгу з дослідниками через страх осуду або через бажання швидко інтегруватися до німецької системи навчання.

По-третє, дослідження булінгу серед дітей-мігрантів викликає специфічні етичні питання, які потребують детальної уваги. Досліджуючи тему, дослідниця була надзвичайно обережною, щоб не посилити травматичний досвід дитини, забезпечила конфіденційність отриманої інформації та розробила чіткий протокол дій у випадку виявлення серйозних випадків булінгу.

Проведення дослідження з дітьми вимагає ретельної підготовки та догляду, щоб забезпечити безпеку, комфорт та благополуччя учасників дослідження.

2.7 Концептуалізація та операціоналізація основних понять

Булінг визначається як поведінка учасників освітнього процесу, що виявляється у різних формах насильства (психологічному, фізичному, економічному чи сексуальному), в тому числі з використанням цифрових засобів комунікації (Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню), 2019).

Термін “булінг” походить від англійського слова bullying, яке в свою чергу пов'язане з іменником bully (хуліган, забіяка). Булінг визначається як навмисні, цілеспрямовані та повторювані напади на окремих осіб або групи (Тілкіна, 2019).

Моббінг – форма психологічного насильства у формі масового цькування людини в групі. У шкільному середовищі це різновид емоційного насильства, коли весь клас або більшість учнів ігнорують іншу дитину та починають переслідувати її чи її з певними намірами, наприклад, щоб змусити її залишити школу. В німецькому освітньому середовищі (Mobbing або Bullying) булінг визначають наступним чином: цькування – це особлива форма насильства та надзвичайно шкідлива, антисоціальна поведінка з довготривалими та далекосяжними негативними наслідками для всіх учасників процесу. (Maureen Duffy, Len Sperry, 2012).

Кібербулінг - булінг із застосуванням цифрових технологій, онлайн-агресія, наприклад, у вигляді поширення фейкової інформації або образливих коментарів (UNICEF, 2018).

За визначенням Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (2020), мігранти — це люди, які свідомо і добровільно перетинають кордони своїх країн для зміни місця проживання.

Програма – наперед продуманий план якої-небудь діяльності, що здійснюється у визначений термін.

РОЗДІЛ 3. БУЛІНГ СЕРЕД ДІТЕЙ-МІГРАНТІВ: ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

3.1 Сприйняття булінгу та перші враження від шкільного середовища в Німеччині

Перші враження від німецької школи можуть суттєво впливати на подальшу адаптацію дітей-мігрантів. На основі проведених інтерв'ю можна стверджувати, що у респондентів склалося неоднозначне враження про навчальний процес у Німеччині. Більшість опитаних респондентів (14) мають більше позитивно-нейтральне враження від навчання в німецькій школі, аніж негативне. На основі проведених інтерв'ю можна стверджувати, що більшість респондентів (14) сприймають навчальний процес у Німеччині переважно позитивно або нейтрально. Водночас вони висловлювали побоювання перед початком навчання - через незнання мови, нову систему освіти, страх бути виключеним із класного колективу або не знайти друзів.

Переважає більшість опитаних респондентів мали хвилювання та побоювання через нові обставини та сприймання в новому освітньому колективі. Респондент 8 зазначив, що перше враження було досить нейтральним, хоча й не позбавлене певних труднощів:

“Я б сказала, що враження доволі нейтральні, тому що ніхто особливо не звертав уваги. Я якось не була залучена в навчальний процес саме щодо ставлення до мігрантів з України. Нам створили окремий інтеграційний клас для вивчення німецької мови. Це не було сильним шоком, але було дивно”.

На додаток, респондент 5 описав своє перше враження як шокове, пов'язане з різницею у навчальному процесі та ставленні до учнів у порівнянні зі школою у країні походження:

“Куди я потрапила? Що це таке? Чому такі легкі питання? Що вони тут забули? Що тут забула я? Чому мене сюди запихнули? Абсолютно шокована”.

Респондент 9 та 10 також мав труднощі з адаптацією, зокрема, через мовний бар'єр і відчуття ізоляції:

“Перше враження було зовсім дивним, бо всі розмовляли не моєю рідною мовою, і я нічого не розуміла. Було відчуття, що в класі утворюються окремі групи, і мені важко буде стати частиною якоїсь із них”.

Респондент 1 описує свої перші враження як шокуючі, особливо через іншу організацію навчання, незвичайні уроки, які тривають по дві години, та нові предмети, з якими вона не була знайома:

“Я у шоці була. Уроки по дві години, нові предмети, шведський стіл в їдальні. Все було незвичним і дивним”.

Респондент 1 відчула серйозний булінг на основі національної приналежності та мови:

“З мене сміялись через те, що я не знала німецьку, і дражнили через моє походження. Мені створювали психологічні тригери, кричали за спиною. Через мовний бар'єр нас навіть виганяли з уроку цілий рік”.

Респондент 3 згадує, що молодші учні агресивно поведуться щодо інших, використовують ненормативну лексику та проявляють фізичну агресію. Також вона особисто відчула булінг через мовний бар'єр:

“Я не могла відповідати німецькою, через що мене цькували. Вони спеціально робили вигляд, що мене не розуміють, хоча я нормально відповідала”.

Респондент 3 зазначає, що її школа є дуже інтернаціональною, що створило змішані враження:

“У нас дуже інтернаціональна школа, де навчаються діти з різних країн, не тільки з Німеччини”.

Респондент 14 згадує про страх та почуття невідомості через відсутність знання німецької мови на початку навчання, що суттєво ускладнює її адаптацію:

“Спочатку мені було страшно і незрозуміло, я не знала мови. Перші роки відмовлялася її вчити, але згодом почала, і стало легше”.

Водночас, респондент 12 повідомляє про позитивні перші враження від німецької школи, відзначаючи доброзичливість та підтримку однокласників на початку навчання:

“Все було чудово. На початку було трохи важко, але потім втягнулася в навчальний процес. Мені призначили однокласника, який допомагав і розповідав, де що знаходиться в школі”.

У процесі адаптації до нового шкільного середовища в Німеччині респонденти по різному сприймали навчання, контакт з однолітками, вчителями та організацію шкільного життя загалом. Зазначені коментарі охоплювали кілька аспектів: освітній процес, соціальні взаємодії та емоційне самопочуття. и

Респондент 6 зазначила, що її перше враження було пов'язане з відмінностями у технічному оснащенні шкіл:

“Мені було дуже незвично, бо в українських школах у нас не було планшетів, електронних дошок. Перший час було важко звикнути до того, що всі завдання виконуються на планшетах і айпадах, але згодом звикла”.

У свою ж чергу, респондент 11 підкреслює соціальну складову адаптації, описуючи своє перше враження як відчуття холодності та замкнутості з боку німецьких однолітків:

“...вони начебто дуже люб’язні, але насправді дуже холодні. Вони не підпускають до себе, важко знайти спільну мову. Вони просто ігнорують мене та інших українців”.

Щодо сприйняття булінгу, більшість респондентів акцентують на психологічній складовій цього явища. Діти рідко говорили про відкриту агресію чи фізичний тиск найчастіше респонденти зазначали про приховані форми цькування: ігнорування, іронічні зауваги, виключення з групової роботи, насмішки або байдужість. Щодо досвіду булінгу, обидва респонденти поділилися випадками психологічного тиску. Респондент 6 згадує про випадок пліткування:

“Коли я почала краще розуміти німецьку, однокласники почали пліткувати про мене за спиною. Одного разу я почувала, як вони обговорюють мене буквально в метрі від мене, і сказала, що я все розумію. Їм стало дуже соромно”.

Респондент 11 детально описує пережитий булінг як систематичне ігнорування:

“...вони постійно ігнорують. Якщо щось питаєш, роблять вигляд, ніби тебе взагалі немає. Дуже важко знайти партнера для роботи на уроках, мене не залучають у спільні справи”.

Респонденти також розкрили свої думки щодо причин булінгу. На думку Респондента 6, булінг часто викликається заздрістю до зовнішнього вигляду або стилю одягу:

“Наші дівчата завжди гарно вдягнуті, мають гарний макіяж. Німецькі дівчата це бачать і починають заздрити. Через це може виникати булінг”.

Респондент 11 пов'язує булінг із мовним бар'єром і стереотипами щодо українських дітей:

“Вони думають, що ми гірші, тому що не знаємо добре їхню мову. Коли погано говориш німецькою, діти часто сміються над тобою, думають, що ми якісь тупі”.

Респондент 8 зазначає:

“Зараз булінг відбувається більше психологічно, це коли не сприймають, жартують або роблять щось пасивно-агресивне. Також поширений кібербулінг”.

Респондент 5 ділиться болісним особистим досвідом, пов'язаним із дискримінацією на основі національної приналежності:

“Мене цькували, говорили, що я живу за їхні гроші, гроші їхніх батьків, що я маю повертатися назад у свої руїни, що я тут ні на що не заслуговую”.

Респонденти 3,4 вказують на непрямі форми булінгу, коли про людину говорять у її присутності, але іноземною мовою, не даючи можливості відповісти або повноцінно зрозуміти ситуацію:

“Стоїш із ними, а вони говорять про тебе німецькою мовою у третій особі. Це психологічний булінг, бо ти розумієш, але не можеш відповісти”.

Таким чином, перше враження від німецької школи у дітей-мігрантів тісно переплетене з їхнім досвідом або свідченнями про булінг. Важливо зазначити та акцентувати увагу на тому, що кожен із них по-різному індивідуально трактує

поняття булінг та ступінь серйозності конфліктів у новому навчальному середовищі в Німеччині.

3.2 Досвід проявів булінгу та його основні причини

Проведений аналіз та транскрипт інтерв'ю дозволив виявити основні прояви булінгу серед дітей-мігрантів у німецьких закладах освіти, а також встановити причини цього явища на основі особистого досвіду респондентів. На запитання про досвід булінгу більшість учасників згадували одиничні або періодичні випадки психологічного тиску, пов'язані з: незнанням мови, походженням.

Респондент 5 ділиться важким досвідом, пов'язаним з булінгом через національну приналежність:

“Корінні німці цькували мене, стверджували, що я живу за їхні гроші (соціальна допомога), за гроші їхніх батьків, що я невдячна і маю повертатися назад у свої руїни. Це тривало протягом місяця”.

Причинами таких проявів, на думку респондента, є комплекс меншовартості серед тих, хто булить їх бажання “стати популярними у школі”, а також агресія, яка базується на національних стереотипах і перевазі за етнічною ознакою:

“Їм просто нема що робити, їм нудно. Вони хваляться тим, що вони німці, і це дозволяє їм відчувати себе вище за інших”.

Подібний досвід переживав Респондент 6, яка описує ситуацію психологічного цькування через мову та зовнішній вигляд:

“Коли я почала розуміти німецьку, мої однокласники почали пліткувати про мене за спиною. Вони могли обговорювати мене в метрі від мене, вважаючи, що я не розумію мови. Це було дуже неприємно”.

Основними причинами булінгу, на її думку, є мовні бар'єри, культурні відмінності та навіть заздрість з боку місцевих дівчат через стиль одягу та зовнішній вигляд дітей-мігрантів:

“Їх просто бісить, коли ми розмовляємо не їхньою мовою. А ще наші дівчата завжди гарно одягаються і мають хороший мейкап, що викликає заздрість у німецьких дівчат”.

Респондент 1 підкреслює непрямий психологічний тиск, який відчувається через мовне виключення з соціального життя класу:

“Однокласники постійно говорять про мене німецькою мовою, ніби мене поруч немає. Це дуже принизливо, бо я все розумію, але не можу відповісти їм через мовний бар'єр”.

Він також зазначає, що булінг іноді проявляється через пасивну агресію, наприклад, приховування важливої інформації:

“Мене навмисно не інформували про те, що було на уроці, коли я була відсутня, а потім робили вигляд, що повідомили, але я нічого не зрозуміла через мову”.

Респондент 11 розповіла про власні переживання ізоляції та ігнорування з боку однокласників, наголошуючи, що булінг був пов'язаний із мовним бар'єром та упередженим ставленням до українців:

“Німецькі учні постійно ігнорують нас, роблять вигляд, що нас немає. Я не можу навіть знайти собі партнера для роботи на уроках. Вони думають, що ми гірші, тупі, бо не знаємо добре мови”.

Важливо зазначити, що досвід респондентів відрізняється за інтенсивністю та формами прояву булінгу. Наприклад, респонденти 12 та 13 зазначають, що хоча особисто вони не стали постраждалими явного цькування, однак визнають,

що ситуації булінгу в їхніх школах трапляються, переважно через культурні та мовні відмінності:

“Булінг тут трапляється рідко, але основними причинами є мова, акцент, зовнішність, і просто нерозуміння та незвичність для місцевих дітей бачити інших”.

Серед 14 опитаних респондентів п'ятеро чітко вказали, що стикалися з булінгом або насмішками, спричиненими мовним бар'єром. У більшості випадків це були приховані форми психологічного тиску, які виникали через недостатнє володіння німецькою мовою та нерозуміння з боку однолітків. Респондент 14 стикався з насмішками через відсутність володіння німецькою мовою, хоча не мав фізичних проявів агресії:

“З мене могли сміятися або ображати, коли я ще не знала німецької, користуючись моїм нерозумінням мови”.

Таким чином, аналіз інтерв'ю дозволяє зробити висновок, що основними причинами булінгу серед дітей-мігрантів є мовні бар'єри (про які прямо згадали 5 із 14 респондентів), культурні стереотипи (4 респонденти) та прагнення місцевих учнів до самоствердження за рахунок “інших” (2 респонденти). Булінг, за словами учасників, часто мав прихований, пасивний характер, що ускладнювало його своєчасне розпізнавання та реакцію з боку вчителів. Важливим також є факт, що виявлення булінгу часто відбувається в пасивній, прихованій формі, що ускладнює ефективне реагування та підтримку з боку працівників, педагогів та вчителів. Мовний бар'єр утруднює повноцінне спілкування та навчання: опитані учні згадували, що через недостатнє володіння німецькою мовою їх часто ігнорували або навіть висміювали однокласники. Соціальна ізоляція проявлялася у відсутності друзів та виключенні з

неформальних групових активностей – респонденти ділилися досвідом, коли їх не запрошували до спільних ігор чи проєктів, що посилювало відчуття самотності. Культурні відмінності: деякі підлітки розповідали про упереджене ставлення або стереотипи з боку однолітків (наприклад, жарти про їхню країну чи акцент).

3.3 Наслідки булінгу, наявна підтримка в закладах освіти, шляхи запобігання

На основі проведених інтерв'ю були визначені наступні наслідки булінгу для дітей-мігрантів, описані доступні механізми підтримки в німецьких закладах освіти, а також сформульовані рекомендації щодо запобігання явищу булінгу. Більшість респондентів (7 з 14) зазначили, що булінг — навіть у непрямій формі - вплинув на їхній психоемоційний стан. Основними наслідками були: небажання відвідувати школу (4 респонденти), зниження мотивації до навчання (3 респонденти), відчуття тривожності та ізоляції (2 респонденти).

Щодо наслідків, респондент 11 наголошує на сильному негативному впливі булінгу на своє бажання відвідувати школу:

“Школа для мене – це справжня каторга. Мені не подобається туди ходити, але я змушена це робити, бо в Німеччині є закон про обов’язкове навчання. Постійне ігнорування з боку однокласників робить перебування у школі нестерпним”.

Респондент 5 підкреслює негативний емоційний вплив, який проявляється в ізоляції від однокласників і зниженні мотивації до навчання:

“Навіщо мені йти до школи, якщо мене там не цінують, не приймають і банально не поважають?”

Респондент 6 також відчувала наслідки булінгу у вигляді погіршення стосунків з однокласниками після того, як була свідком пліток щодо себе:

“Після ситуації з пліткуванням, хоч і мило посміхались мені в обличчя, я відчувала, що ставлення до мене вже було зовсім іншим, не таким щирим”.

Щодо доступності в плані підтримки в закладах освіти, ситуація виглядає неоднозначною. Респонденти зазначають наявність спеціалізованих фахівців, таких як шкільні психологи чи соціальні працівники.

Наприклад, респондент 13 згадує, що в їхній школі є психолог, до якого можна звернутися:

“У нас є шкільний психолог, який відповідає на питання, і можна звернутися до нього за допомогою”.

Однак, за словами Респондента 6, допомога не завжди надається ефективно, а реакція педагогів може бути пасивною або навіть некоректною:

“Коли мене образив інший учень, учитель змусив мене вибачитися перед ним, хоча провина була не моя. Ніхто переді мною навіть не вибачився”.

Респондент 11 також зазначає недостатню ефективність реакції вчителів:

“Вчителі можуть зробити зауваження, але зазвичай це нічого не змінює, все залишається як було”.

Щодо профілактики та шляхів запобігання булінгу, респонденти пропонують різні рішення. Найчастіше згадується необхідність створення інтеграційних класів, додаткових мовних курсів та проведення заходів, що сприяли б взаємодії між учнями-мігрантами та місцевими учнями. Зокрема, Респондент 12 пропонує організувати спільні заходи, що дозволяють учням знаходити спільні інтереси:

“Було б корисно організувати заходи, де учні-мігранти і місцеві німецькі учні могли б разом проводити час, знаходити спільні заняття, які цікаві всім”.

Респондент 11 наголошує на необхідності проведення профілактичних уроків або лекцій:

“Було б краще, якби школа проводила спеціальні уроки або лекції, які пояснюють, що ми такі ж звичайні діти, що ми теж можемо страждати. Це могло б зменшити булінг”

Респондент 5 рекомендує приділяти увагу формуванню толерантного середовища, зокрема завдяки роботі вчителів, які мають займати активнішу позицію у випадках булінгу:

“Ситуація змінилася на краще лише після того, як кілька вчителів почали серйозно ставитися до булінгу. Це показує, наскільки важлива роль дорослих у вирішенні таких ситуацій”.

Респондент 2 наголошує на втраті бажання відвідувати школу та повній соціальній ізоляції:

“Нічого не хочеться. Я їх бачити не хочу. Я їх ненавиджу і не спілкуюся з ними”.

На противагу цьому, респондент 3 зазначає, що ставлення інших учнів не впливає на її бажання відвідувати школу, але викликає часткові труднощі у спілкуванні:

“Я ходжу до школи навчатися, але через булінг частково виникали проблеми в спілкуванні”.

Респондент 14 відзначила, що на початковому етапі труднощі у спілкуванні були значними, але з часом ситуація поліпшилась, особливо після зміни школи:

“Звісно, через мову було важко спілкуватися, але згодом, коли я перейшла в іншу школу, стало легше”.

Стосовно підтримки, респонденти зазначають її недостатню ефективність. Вчителі іноді реагують поверхово, що не вирішує проблему кардинально (зазначають респонденти 1, 3).

Водночас у школі респондента 14 були організовані уроки філософії, де обговорюються питання поваги та булінгу.

Респондент 1 пропонує проводити інтеграційні заходи та виховну роботу щодо культури поведінки серед учнів:

“Потрібно вчити їх нормальному вихованню, проводити з ними спільні активності та походи, наприклад, у театр або кіно”.

Респондент 3 рекомендує регулярну психологічну підтримку для учнів і тренінги:

“Важливо, щоб психолог постійно працював з учнями та пояснював, що булінг – це неприпустимо, проводив тренінги”.

Респондент 14 радить новоприбулим учням активно займатися мовою і знаходити спільні інтереси з однолітками:

“Вчіть мову, знаходьте захоплення, виходьте більше гуляти, намагайтесь знайти друзів, щоб уникнути самотності та негативних емоцій”.

Підсумовуючи, наслідки булінгу для дітей-мігрантів суттєво впливають на їх психоемоційний стан та навчальну мотивацію. Існуюча підтримка в німецьких закладах освіти не завжди ефективна, що підтверджує необхідність системних змін. Запропоновані учасниками заходи з інтеграції та профілактики можуть стати основою для формування запобігання булінгу серед дітей-мігрантів в Німеччині.

РОЗДІЛ 4. ОБГОВОРЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження мало на меті визначити особливості булінгу серед дітей-мігрантів у закладах освіти Німеччини, з'ясувати форми та причини булінгу щодо дітей мігрантів з України в закладах освіти Німеччини та окреслити можливі шляхи його запобігання, оцінити його соціально-психологічні наслідки для дітей. Результати проведеного якісного дослідження за участі 14 респондентів щодо булінгу серед дітей-мігрантів у закладах освіти Німеччини свідчать, що основними причинами цього явища є насамперед мовний бар'єр та культурні відмінності. Виявлено, що булінг у даному контексті проявляється переважно у психологічних формах – зокрема, через ігнорування та соціальну ізоляцію дітей-мігрантів з боку однолітків.

Однією з особливостей цього дослідження було з'ясувати причини виникнення булінгу (як показали результати дослідження, основні причини булінгу серед опитаних респондентів: мовний бар'єр та культурні відмінності). Респонденти часто зазначали, що недостатній рівень володіння німецькою мовою ставив їх у вразливе становище та провокував ситуації психологічного цькування. Ці дані узгоджуються з дослідженнями, проведеними науковцями Olweus (2021) та Einarsen et al. (2011), що підкреслюють мовні та культурні бар'єри як ключові фактори, які підвищують ризик булінгу серед дітей-мігрантів в освітньому середовищі.

Неочікуваним фактом стало те, що наскільки часто булінг проявлявся через форми пасивної агресії, ігнорування та виключення з соціальної взаємодії. Це відповідає висновкам Marees та Petermann (2008), які зазначають, що саме пасивні форми булінгу є найменш помітними для фахівців та педагогів і тим самим більш небезпечними для психологічного здоров'я дітей. Результати дослідження більш ніж частково збігаються з результатами отриманими від аналізу наукових джерел та інших досліджень.

Серед важливих обмежень дослідження на яке варто звернути увагу - це чутливість теми, тим самим обмежується обсяг вибірки. На початку було заплановано провести інтерв'ю серед 15 респондентів, один із яких відмовився брати участь через емоційну складність обговорюваних питань та чутливість. Це підтверджує важливість врахування психологічної готовності учасників у подібних дослідженнях. Попри зазначені незначні обмеження, результати дослідження підкреслюють актуальність проблеми булінгу в контексті інтеграції дітей-мігрантів у німецьке освітнє середовище та необхідність застосування комплексних стратегій протидії явищу булінгу.

У процесі дослідження були визначені ключові чинники, що здатні зменшувати негативні наслідки булінгу та сприяти успішній інтеграції дітей-мігрантів у німецьке шкільне середовище. Важливу роль у цьому контексті відіграє професійна підтримка з боку вчителів, які допомагають долати мовний бар'єр, а також дружнє і толерантне ставлення з боку однокласників. Також позитивним чинником виступає активна участь дітей-мігрантів у спеціальних програмах інтеграції, таких як мовні курси та інтеграційні класи ("Willkommensklassen"), що допомагає їм швидше й легше адаптуватися до нового освітнього середовища та знижує ризики виникнення цькування. Врахування цих чинників є необхідним для ефективною профілактики та системної боротьби з булінгом у мультикультурних освітніх установах.

Загалом, результати дослідження підкреслюють необхідність посилення міждисциплінарної співпраці, раннього виявлення та втручання у випадках булінгу, а також системного підходу до створення сприятливого шкільного середовища. У майбутньому дослідження можуть бути спрямовані на оцінку впливу реалізованих профілактичних заходів та розробку нових, більш ефективних стратегій підтримки дітей-мігрантів у навчальному процесі Німеччині

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило, що булінг залишається актуальною соціальною проблемою, яка має серйозні наслідки для інтеграції дітей з міграційним досвідом. У межах роботи поняття булінг трактується як навмисна, повторювана агресивна поведінка, що спрямована на заподіяння шкоди іншій особі. Проведене дослідження дало змогу всебічно проаналізувати проблему булінгу серед дітей-мігрантів у школах Німеччини та виявити ключові особливості цього явища.

Найпоширенішими причинами на основі яких спостерігається булінг є мовний бар'єр, соціальна ізоляція та культурні непорозуміння. Усі ці фактори - мовні, соціальні та культурні у сукупності створюють можливі причини для цькування. Булінг завдає значної шкоди психоемоційному стану дітей-мігрантів: викликає стрес і тривожність, знижує самооцінку, призводить до втрати мотивації та небажання відвідувати школу. Результати дослідження також дозволили вивчити наслідки булінгу для дітей-мігрантів. Було встановлено, що булінг призводить до негативних психоемоційних наслідків: тривожності, депресії, зниження самооцінки, соціальної ізоляції та погіршення академічної успішності.

Ключовими чинниками, які можуть зменшувати негативні наслідки булінгу та сприяти успішній інтеграції дітей-мігрантів, виявилисьь:

1. Професійна підтримка з боку окремих учителів, допомога подолати мовний бар'єр.
2. Дружнє ставлення частини однокласників до дітей-мігрантів.
3. Участь у спеціальних програмах інтеграції: мовні курси, інтеграційні класи допомагали швидше адаптуватися до нового шкільного середовища.

Отримані результати підкреслюють високу актуальність проблематики булінгу щодо дітей-мігрантів у сучасних реаліях. Свідчення респондентів демонструють, перед якими труднощами постають діти при інтеграції до нових шкіл, і як ці труднощі можуть переростати у випадки булінгу.

Роль школи, вчителів та соціальних працівників є вирішальною у протидії булінгу. Основні обмеження дослідження пов'язані з невеликою вибіркою (не охоплено всі типи шкіл і регіони) та чутливістю теми, що могла вплинути на відвертість респондентів. Проблема булінгу дітей-мігрантів є особливо актуальною у контексті війни, адже наплив учнів-біженців до німецьких шкіл підсилює потребу в ефективних інтеграційних заходах і протидії булінгу.

Підсумовуючи, можна зазначити, що булінг щодо українських дітей-мігрантів у школах Німеччини має комплексний характер. Він обумовлений низкою взаємопов'язаних чинників, проте може бути подоланий завдяки спільним зусиллям учнів, сімей та працівників освітніх закладів. Отримані висновки та рекомендації можуть слугувати покликанням для підвищення рівня безпеки і комфорту в освітніх закладах та успішної інтеграції дітей з міграційним досвідом у шкільне життя.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

На основі результатів дослідження були сформовані наступні практичні рекомендації **школам**, що можуть впроваджуватися в програми інтеграції дітей-мігрантів та знизити ризик булінгу в школах Німеччини. Дослідження вказує на необхідність удосконалення як інтеграційних програм, так і стратегій протидії булінгу в школах. Варто розробити і впровадити комплексні заходи, що враховують специфічні потреби дітей-мігрантів.

1. Рекомендується посилити мовну підтримку: забезпечити доступ до додаткових занять з німецької мови, створити програми наставництва для допомоги у навчанні та соціалізації. Керівництву школи рекомендовано запровадити додаткові мовні курси та регулярні індивідуальні консультації з німецької мови для новоприбулих учнів, залучивши до цього вчителів-предметників, які мають досвід роботи з дітьми-мігрантами. Зокрема, організувати додаткові заняття з німецької мови для дітей, що нею недостатньо володіють, включно зі спеціальними курсами або гуртками після уроків. Доцільно створити програми наставництва – закріпити за новоприбулими учнями старших школярів або волонтерів, які допомагатимуть їм у навчанні та повсякденному спілкуванні. Керівництву школи варто залучати вчителів або асистентів з досвідом роботи з дітьми-мігрантами для індивідуальних мовних консультацій та підтримки у класі. Такий комплекс заходів допоможе дитині швидше подолати мовний бар'єр і впевненіше почуватися серед однолітків, зменшуючи ризик глузувань через акцент чи помилки в мові.
2. Адміністраціям шкіл слід забезпечити ефективну психологічну підтримку: залучити до роботи шкільних психологів і соціальних працівників, які регулярно проводять профілактичні бесіди про булінг, надають індивідуальну допомогу постраждалим та сприяють їхній успішній соціалізації.

3. Необхідно забезпечити дієві механізми реагування на випадки булінгу: створити в школах зрозумілу систему повідомлення про булінг (як анонімно, так і рідною мовою учня).
4. Класним керівникам і вчителям рекомендується систематично проводити виховні години та інтерактивні заняття на тему культурної толерантності, сприяючи формуванню відкритого, дружнього ставлення місцевих учнів до своїх однокласників-мігрантів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing
2. Deutsches Schulportal. (n.d.). *Ukraine: Wie Schulen geflüchtete Kinder aufnehmen*. <https://deutsches-schulportal.de/bildungswesen/ukraine-wie-schulen-gefluechtete-kinder-aufnehmen>
3. Von Marées, N., & Petermann, F. (2010). Bullying in German Primary Schools: Gender Differences, Age Trends and Influence of Parents' Migration and Educational Backgrounds. *School Psychology International*, 31(2), 178-198.
4. DW. (2024, January 20). *Дослідження: кібербулінг серед підлітків у Німеччині зростає*. <https://www.dw.com/uk/comu-ukrainski-diti-stikautsa-z-problemami-v-nimeckih-skolah/a-64536728>
5. Goethe-Institut. (n.d.). *Ukrainische Kinder im deutschen Bildungssystem*. <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/eng/pas/neu/26295373.html>
6. Hanisauland. (n.d.). *Mobbing – Kapitel 2: Was ist Mobbing?*. <https://www.hanisauland.de/wissen/spezial/miteinander/mobbing/mobbing-kapitel-2/mobbing-kapitel-2-seite-1.html>
7. HBSG Germany. (2024). *Faktenblatt: Schulisches Mobbing und Cybermobbing*. https://hbsc-germany.de/wp-content/uploads/2024/12/Faktenblatt_SchulischesMobbingUndCybermobbing_2022_0512_SF_PK.pdf
8. Innovation in Politics Institute. (n.d.). *Heroes – Berlin*. <https://innovationinpolitics.eu/showroom/project/heroes-berlin/>
9. Kravchyna, O. (2022). *Булінг як соціально-психологічне явище: теоретичний аналіз*. Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731736/1/Buliten%204-2022-Kravchyna.pdf>
10. Kultusministerkonferenz. (2023). *Leitfaden zur Prävention von Gewalt und sexuellem Missbrauch*.

- https://www.kmk.org/fileadmin/Dateien/pdf/Bildung/AllgBildung/Broschuere_Leitfaden_KMK-16-03-2023.pdf
11. Mediendienst Integration. (2025). *Ukrainische Flüchtlinge: Zahlen für Deutschland und Europa*. <https://mediendienst-integration.de/artikel/ukrainische-fluechtlinge-zahlen-fuer-deutschland-europa.html>
 12. NUPP. (2022.). *Булінг як явище: модуль 1*. <https://nupp.edu.ua/uploads/files/0/main/deps/ps/buling/module1/buling-ia-ivische.pdf>
 13. Schulpsychologie Österreich. (n.d.). *Gewaltprävention und psychosoziale Gesundheitsförderung*. https://www.schulpsychologie.at/fileadmin/user_upload/Gewaltpraevention_und_psychosoziale_Gesundheitsfoerderung_-_ZGMP.pdf
 14. UNICEF. (n.d.). *Behind the Numbers: Ending School Violence and Bullying*. <https://www.unicef.org/media/66496/file/behind-the-numbers.pdf>
 15. UNICEF Deutschland. (n.d.). *Flüchtlingskinder in Deutschland*. <https://www.unicef.de/informieren/projekte/europa-1442/deutschland-1554/fluechtlingskinder/98614>
 16. Ukrainian in Germany. (n.d.). *Українські діти в німецькій освітній системі*. <https://ukrainianingermany.de/uk/ukrainian-children-in-the-german-education-system-uk/>
 17. Zentrum für Schulqualität und Lehrerbildung Baden-Württemberg. (n.d.). *Geflüchtete Kinder und Jugendliche aus der Ukraine: Eine Orientierung für Schulen*. https://www.uksachsen.de/fileadmin/user_upload/Download/UK-Sachsen-Publikationen/UK-Sachsen-02-28-Gefluechtete-Kinder-und-Jugendliche-aus-der-Ukraine-Eine-Orientierung-fuer-Schulen.pdf
 18. Zentrum für Osteuropa- und internationale Studien (ZOiS). (n.d.). *Education across borders: Ukrainian refugees' perceptions of German schools*.

<https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/education-across-borders-ukrainian-refugees-perceptions-of-german-schools>

19. Peter K. Smith, & Debra Pepler. (б. д.). *Prevention of bullying in german schools an evaluation of an anti-bullying approach*. Cambridge University.
20. Мар'яновська, В. В. (2019). Булінг: вітчизняний та закордонний досвід. *Review of transport economics and management*, (Вип. 2 (18)), 147–154.
21. Зінченко, Г. С. (2022). **Державна політика у сфері булінгу з боку викладача у зарубіжних країнах**. *Юридичний науковий електронний журнал*, (No 1), 188–191.
22. МІХЕЄВА, Л., & КУЛЕШОВА, О. (2022). БУЛІНГ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ. *Psychology Travelogs*, (1), 134–151. <https://doi.org/10.31891/pt-2022-1-9>
23. Dumitru, C. (2019). Understanding School Bullying. У *EduWorld 2018 - 8th International Conference*. Cognitive-Crcs. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.08.03.52>
24. Ma, S., Zhou, A., Hu, K., Gao, G., Zhu, Z., & Jin, K. (2023). “School bullying”: How the middle school system affects school bullying. *Advances in Education, Humanities and Social Science Research*, 5(1), 364. <https://doi.org/10.56028/aehtsr.5.1.364.2023>
25. Ian, R. (2011). The School Experience. У *Homophobic Bullying*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195160536.003.0005>
26. Верховна Рада України. (2017). *Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2657-VIII*. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. Отримано 7 травня 2025 з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
27. Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung. (n.d.). *Gewaltprävention und psychosoziale Gesundheitsförderung – Zielgruppenmodell Prävention* [PDF]. Schulpsychologie Österreich. Retrieved May 7, 2025, from

- https://www.schulpsychologie.at/fileadmin/user_upload/Gewaltpraevention_und_psychosoziale_Gesundheitsfoerderung_-_ZGMP.pdf
28. Ukrainian in Germany. (n.d.). *Булінг дитини в німецькій школі: що робити?* Retrieved May 7, 2025, from <https://ukrainianingermany.de/uk/bullying-a-child-at-a-german-school-what-to-do-uk/>
29. Bracco, E., De Paola, M., Green, C., & Scoppa, V. (2022). The spillover of anti-immigration politics to the schoolyard. *Labour Economics*, 75, 102141. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.labeco.2022.102141>
30. Stevens, G. W. J. M., Boer, M., Titzmann, P. F., Cosma, A., & Walsh, S. D. (2020). Immigration status and bullying victimization: Associations across national and school contexts. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 66, Article 101075. Retrieved from <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/407775>
31. Georgi, V. B. (2024). Migration & the quest for educational equity in Germany. *Dædalus*, 153(4), 184–204. Retrieved from https://doi.org/10.1162/daed_a_02111
32. Jugert, P., & Titzmann, P. F. (2017). Trajectories of victimization in ethnic diaspora immigrant and native adolescents: Separating acculturation from development. *Developmental Psychology*, 53(3), 552–566. Retrieved from <https://doi.org/10.1037/dev0000254>
33. Oertel, L., Schmidt, M., & Melzer, W. (2009). Zum Einfluss des Migrationshintergrundes auf das Schüler-Mobbing. *Schweizerische Zeitschrift für Bildungswissenschaften*, 31(1), 99–116. Retrieved from https://www.pedocs.de/volltexte/2014/8646/pdf/SZBW_2009_1_Oertel_ua_Einfluss_des_Migrationshintergrundes.pdf
34. Farooqui, J. F. (2025). Exploring experiences of Muslim students in Germany: Empirical insights on school-based religious discrimination. *Journal of School Violence*. Advance online publication. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/15388220.2025.2480659>

- 35.Çeri, V., Ak, F., Poyraz Fındık, O. T., Arman, A., Perdahlı Fiş, N., Beser, C., Göksu, M., & Fazel, M. (2021). Syrian refugee children face more peer victimization in schools which leads to poor mental health: A brief report. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 30(9), 1475–1477. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s00787-021-01787-6>
- 36.Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2024). *State of immigrant integration: Germany*. Paris, France: OECD Publishing.
- 37.United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2019). *Behind the numbers: Ending school violence and bullying*. Paris, France: UNESCO Publishing. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366483>
- 38.Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2015). *Immigrant students at school: Easing the journey towards integration*. Paris, France: OECD Publishing. Retrieved from https://www.oecd.org/en/publications/immigrant-students-at-school_9789264249509-en.html
- 39.Schenk, A. (2024). Public Perception and Attitudes Toward the Enforcement of Regulations in Germany: The Role of the Public in Addressing School Bullying Against Refugee Children. *Law and Economy*, 3(1), 11–19. Retrieved from <https://www.paradigmpress.org/le/article/view/954>
- 40.UNHCR. (2019). *Access to education for refugee and migrant children in Europe*. Retrieved from <https://www.unhcr.org/neu/wp-content/uploads/sites/15/2019/09/Access-to-education-europe-19.pdf>
41. Strohmeier, D., & Spiel, C. (Hrsg.). (2019). *Gewaltprävention in der Schule: Grundlagen – Praxismodelle – Entwicklungsperspektiven*. Kohlhammer Verlag.
- 42.Baier, D., & Kliem, S. (Hrsg.). (2022). *Integration und Gewalt: Ursachen, Ausprägungen und Prävention von Mobbing und Gewalt in multikulturellen Schulen*. Springer VS.

43. Machold, C., & Sponholz, L. (Hrsg.). (2020). Mobbing, Cybermobbing und Diskriminierung in Schulen: Konzepte, Maßnahmen und Herausforderungen für die Präventionsarbeit. Beltz Juventa.
44. Basilici, M. C., Palladino, B. E., & Menesini, E. (2022). Ethnic diversity and bullying in school: A systematic review. *Aggression and violent behavior*, 65, 101762.
45. Bakar, A. Y. A. (2021). A systematic literature review on the effects of bullying at school. *SCHOULID: Indonesian Journal of School Counseling*, 6(1), 35-39.
46. Ріжко, Т., & Шевченко, Н. (2021). БУЛІНГ-ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ. EDITORIAL BOARD, 217.
47. Ahmad, Y., & Smith, P. K. (2022). Bullying in schools and the issue of sex differences. In *Male violence*(pp. 70-83). Routledge.
48. Денисюк, О. Г. (2022). Інтеграція дітей-мігрантів в освітній процес: виклики та можливості.

ДОДАТКИ

Додаток А. Гайд анкети

Вітаю! Мене звати Кузнецова Поліна, я – студентка 2 року навчання магістерської програми Національного університету «Києво-Могилянська академія» за спеціальністю «Соціальна робота». В рамках написання магістерської роботи проводжу дослідження на тему булінгу в закладах освіти серед дітей-мігрантів в Німеччині.

Мета дослідження — з'ясувати, чи присутнє таке явище, як булінг серед дітей-мігрантів у закладах освіти Німеччини (школи, гімназії), і якщо так, виявити основні причини його появи.

Я хочу запросити вашу дитину (оскільки ви є її законним представником) до участі в дослідженні, оскільки мені важливо вивчити явище булінгу та дізнатися вашу думку стосовно цього.

В межах мого дослідження передбачено проведення інтерв'ю. Це займе до 45 хвилин вашого часу. Під час інтерв'ю прошу вас надавати відповіді на запитання, що стосуються досвіду дитини у контексті булінг. Участь в інтерв'ю є добровільною, а зібрана інформація – конфіденційною. Ви та ваша дитина маєте право припинити проведення інтерв'ю або відмовитися відповідати на запитання. Ви можете відкликати свою згоду в будь-який момент без жодних негативних наслідків. Ваші дані не будуть передані третім особам, а результати будуть представлені в узагальненому вигляді.

Участь у даному дослідженні є добровільною і не несе жодних наслідків для вас як учасника. Дитина також має право не відповідати на будь-яке запитання. Якщо в будь-який момент вона відчує потребу зробити паузу, у разі потреби ви можете звернутися за підтримкою поспілкуватися з довіреною дорослою людиною або відлучитися, ми забезпечимо всі необхідні умови, щоб

їй було комфортно повернутися до участі. Прошу вас відповідати на запитання відверто, оскільки це допоможе отримати достовірну інформацію. Прошу вашого дозволу щодо використання диктофона під час інтерв'ю та дозволу щодо опитування вашої дитини. Це допоможе максимально точно записати інформацію під час розмови. Файли, які записуються під час розмови, зберігаються на захищених носіях, і будуть видалені після захисту магістерської роботи.

Якщо у вас буде бажання ознайомитись із результатами дослідження, я зможу їх вам надати.

Дякую за участь у дослідженні!

Заповнюється інтерв'юером після проведення інтерв'ю.

1. Номер інтерв'ю: № _____
2. Дата: «___» _____ 2025 р.
3. Місце проведення інтерв'ю: _____
4. Початок інтерв'ю: _____ год. _____ хв.
5. Завершення інтерв'ю: _____ год. _____ хв.
6. Тривалість інтерв'ю: _____ хв

Соціально-демографічний блок

- стать дитини
- вік
- країна походження
- клас, в якому навчається дитина
- місце навчання (тип школи)

Блок 1. Вступ. Булінг

- Скільки років ти проживаєш в Німеччині?
- У якому класі ти навчаєшся?
- Які були твої перші враження від німецької школи?
- Чи є у твоїй школі інші учні-мігранти, які походять з інших країн?
- Як ти розумієш поняття “булінг”?
- Чи стикався ти з булінгом у школі в країні свого походження?

Блок 2. Досвід булінгу. Причини

- Чи стикався ти особисто з булінгом у своїй школі в Німеччині?
- Чи були випадки, коли ти став свідком булінгу щодо інших дітей-мігрантів?
- Як часто, на твою думку, діти-мігранти у вашій школі стикаються з булінгом?

Рідко

Іноді

Часто

Постійно

- Які, на твою думку, основні причини булінгу щодо дітей-мігрантів?
- Чи змінювалась ситуація з булінгом з часом твого перебування в Німеччині?

- Чи впливає рівень володіння німецькою мовою на ймовірність постраждати від булінгу?
- Чи були такі моменти в школі, коли хтось з дітей тебе ображав?
- Чи були випадки, коли інші діти сміялися з того, як ти говориш німецькою?
- Чи були ситуації, коли тебе не приймали до гри чи розмови через те, що ти з іншої країни?

Блок 3. Наслідки булінгу. Допомога в школі.

- Чи впливає ставлення інших дітей на твоє бажання ходити до школи?
- Чи виникали у тебе труднощі у спілкуванні з однокласниками через випадки булінгу?
- Чи проводяться в школі заняття, тренінги, симуляційні вправи, де ви говорите про дружбу та повагу до інших?
- Як вчителі реагують, коли бачать, що когось ображають?
- Чи є в школі інші дорослі, до яких ти можеш звернутися, якщо тебе ображають?

Блок 4. Запобігання булінгу

- Що, на твою думку, може допомогти у зменшенні булінгу серед дітей-мігрантів?
- Яку підтримку ти хотів би отримати від школи в разі потрапляння до ситуації булінгу? (Покарання, думати над поведінкою) методика малювання
- Що ти порадив би/порадила б дитині з іншої країни, яка тільки перейшла до твоєї школи?
- Як можна покращити інтеграцію дітей-мігрантів у шкільне середовище?

Завершення інтерв'ю. Подяка респондентові:

Дуже дякую тобі за участь у цьому інтерв'ю! Твої відповіді дуже важливі та допоможуть краще зрозуміти, з якими труднощами стикаються діти з інших країн, які навчаються в німецьких школах. Твій досвід може допомогти іншим дітям і вчителям зробити школу кращим місцем для всіх учнів. Якщо більше не має що додати, то на цьому наша розмова може завершуватись. Ще раз щиро дякую за участь, було приємно з тобою співпрацювати! Дякую за присвячений час.